

## NÉHÁNY GONDOLAT EGY ZSIDÓ SZÁRMAZÁSÚ PÁCIENS ANALÍZISE KAPCSÁN

*Szilágyi Júlia*

*...mert én, az Úr a te Istened,  
féltónszerető Isten vagyok,  
aki megbüntetem az atyák vétkét a fiakban,  
harmad és negyedziglen.  
(Mózes, II. 20. 5. Károli Gáspár ford.)*

### **Bevezető**

A fenti bibliai idézetet nem véletlenül választottam mottóul. A páciensemrel való foglalkozások során, ahogy az idő haladt, egyre inkább úgy éreztem, mintha rajta is beteljesedne ez a bibliai átok. A bűn ebben az esetben mélylélektani értelemben veendő, vagyis valamilyen fantáziált bűnről van szó. A büntetés, illetve a bűnhődés pedig maga a sors, amely osztályrészül jut annak, akinek ilyen tudattalan fantáziája van.

Arra keresem a választ, hogy miképpen csapódott le egyik zsidó származású páciensemben, aki a háború után született, újkori történelmünk egyik legnagyobb kataklizmája, az 1944-es magyarországi zsidó-deportálás.

Egyetlen esetből persze nem lehet messzemenő következtetéseket levonni. A figyelmet szeretném felhívni erre a problémakörre, mivel a munka során olyan következtetések adódtak, amelyek - megítélésem szerint - túlmutatnak ennek az egyetlen esetnek a keretein. Más analíziseim, ahol a páciensek szintén zsidó származásúak és 1945 után születtek, valamint analitikus szituáción kívül tett megfigyeléseim is azt mutatják, hogy olyan elfojtott lelki tényezőkről van szó, amelyek általánosan jelen vannak a zsidóság körében.

Hogy teljesebb képet kapjunk és az alább ismertető esetet megfelelő összefüggésbe tudjuk állítani, tegyünk néhány általános megjegyzést. Ez a téma, tehát az 1944-es népirtás hatása zsidókra és nem zsidókra, igen sokáig tabu volt a magyar közéletben. Ennek a témának tabuként kezelése nemcsak Magyarországra jellemző (Bettelheim, 1987; Bergman-Jucovy, 1983), bár itt a sajátosan alakuló politikai viszonyok miatt erősebb és hosszabb volt, mint más országokban. A tabu ma már veszített erejéből, de korántsem szűnt meg. 1945 után azonban igen sokáig úgy tűnhetett, hogy a zsidókérdés megszűnt létezni.

A faji megkülönböztetés adminisztratív megszüntetésével, mintha egy csapásra maga a kérdés is nyomtalanul eltűnt volna a fejekből és a lelkekből.

A visszaemlékezésekből és a baráti beszélgetésekből tudom, hogy senki sem akart a 44-es deportálásokról sem beszélni, sem hallani. Ez az általánosnak mondható reakció már önmagában is tömegpszichológiai problémává avatja a jelenséget, amelynek mélyén egy szintén általánosan érvényesülő lélektani folyamatot - az elfojtást - tételezek fel (Kestenberg, 1972; Krystal, 1968).

Arra, hogy a 44-ben történeteket hogyan kezelték a zsidó családokban, hadd álljon itt három példa.

Az első esetben páciensem, amikor szüleinél beszélgetünk, elmeséli, hogy apja - idősebb ember lévén - milyen betegségeken esett át az utóbbi években, de szerencsésen felépült. Majd a következő kommentárt fűzi ehhez: „Mert az apámnak nagy lelkiereje van és ez minden megpróbáltatáson átsegíti. *Nem Auschwitzra gondolok, hiszen arról mi otthon soha nem beszéltünk.*” Ez a megfogalmazás biztossá teszi, hogy igenis Auschwitzra gondolt és egyúttal azt is, hogy ezt, a téma tabu-jellege miatt, nem tudta szüleinevel érdeemben megbeszélni.

Másik betegem álmát meséli el, amelyben az orvosi rendelő - ahol kezelése folyik - egy romhalmaz. Háborús romokat asszociál hozzá és a zsidóüldözést. Nem érti, hogyan jutott ez az eszébe, hiszen *anyja soha nem beszélt neki a zsidóüldözésről.* Feltételezése szerint azért nem, mert nem tartotta fontosnak, vagy egyszerűen elfelejtette. Ő maga azonban valami „perverz” érdeklődést tanúsít a téma iránt. Azért nevezi érdeklődését perverznek, mert ennek a témának az említése valamiféle borzongást, félelmet ébreszt benne, mégis elolvas minden írást, amely a zsidóüldözéssel kapcsolatos. „Úgy látszik, szeretek félni” - állapítja meg saját magáról. A téma iránti vonzódását nemcsak perverznek, hanem érthetetlennek is tartja, mert mint mondja, ő már a háború után született, az üldözésekből nem tapasztalt semmit, tehát nincs is oka félni.

Harmadik páciensem egy Auschwitz-cal foglalkozó tévé-film megnézése után álmodja a következőt: menekülnie kell valami kényszer elől. Egy asszonyhoz fut, aki nem az anyja, és aki egy hosszú lócán ül. Nagyon fél ettől az asszonytól, és hogy ezt leplezze, „Szervusz drága Terikém”-mel köszön neki. Anyját Teréznek hívják és a páciens mindig félt tőle. A lócahoz azt az intézetet asszociálta, ahová gyógyulni vitték valamilyen gyermekbetegség után. Egyik legszörnyűbb gyermekkori élménye az az intézet. A gyermekeket megszámozták, mint a rabokat, és napra-nap bezárva tartották őket. Ekkor volt életében először távol anyjától. *Az egész olyan volt, mint egy láger.* Korábbi anyagából tudjuk, hogy zsidó voltak az eltagadása ebben a családban igen kifejezett volt. Szülei mindent elkövettek, hogy zsidó mivoltukat eltüntessék.

Ezekben a rövid, kiragadott példákban több olyan egyező motívum is van, amelyek fellelhetők a részletes esetismertetésben. Az első a *hallgatás*, ami ezt a témát ezekben a családokban övezte. Ez volt az, ami megakadályozta, hogy akik átélték az eseményeket, feldolgozzák magukban azokat, és egyben azt is, hogy gyermekeik - tehát a háború utáni generáció - érdemi ismereteket szerezhessenek és valamilyen tudatos állásfoglalást alakíthassanak ki. Második momentum, hogy a zsidóüldözésekre történő utalások, valamint az ehhez kapcsolódó érzések csak részlegesen tudatosulnak. A páciensek kivétel nélkül

hárítják ezt a témát. Harmadjára pedig a zsidóüldözés motívuma a fantázia szintjén specifikusan kapcsolódik a betegség-orvos pszichés komplexumhoz. Ezek az ismétlődő egyezések mélyebben húzódo összefüggésekre hívják fel a figyelmet, amelyekre az itt következő eset részletes elemzése világít rá.

### *Esetismertetés*

D. I. évekkor korábban keresett fel szorongásos állapotai és párkapcsolati nehézségei miatt, harminchat éves, elvált. Gyermekeit egyedül neveli. Szüleivel való kapcsolata konfliktusoktól terhes, családos testvére a sikeres ember a családban. Sem ő, sem pedig családja nem vallásos.

Az első interjú során egy hangsúlyozottan nőies megjelenésű fiatalasszonyt ismertem meg, akinek modora, előadásmódja bizonytalanságot, mimikája pedig szorongást tükrözött. Magas intellektuális színvonalon, jó verbalizációs készséggel mondta el problémáit, amelyek miatt terápiát keresett.

Bennem mint terapeutában már az első alkalommal felébresztette a segíteni akarást magatartásával, amely védtelenségét, bizonytalanságot sugárzott. Később a terápia során fény derült rá, hogy itt személyiségének egyik alapvető - viselkedésében is megnyilvánuló - vonásáról van szó. Ez jelentette egyúttal az első viszontátételes rezdülést is, amely a terápia megkezdésének irányába hatott.

D. I. betegsége a terápia megkezdése előtt évekkor kezdődött. Igen traumatizáló, pszichésen nehezen elviselhető élethelyzet váltotta ki. Ekkor történt, hogy sok évi viszontagság után - amely éveket D. I. albréletben töltötte - férjével lakáshoz jutottak. Úgy érezte, hogy végre rendeződni fog az élete. Férjével való, konfliktusoktól terhes kapcsolatát úgy vélte megoldani, ha szül egy gyermeket. Ezért férje erélyes tiltakozása ellenére teherbe esett. Terhessége alatt azonban férje bejelentette, hogy elvállik. A gyermek négy-öt hónapos volt, amikor a páciensnek a válás óta tartó és a szüléssel csak fokozódó szorongásos rohamai olyan méreteket öltöttek, hogy kórházba került miattuk. A kórházi osztályon hagyományos gyógyszeres terápiában részesítették.

Ettől kezdve nyomta rá bélyegét egész életére a szorongás. Űzött vadként élt, rettegett az estétől, ha egyedül maradt - az alvó gyermek mellett egyedül érezte magát -, mint egy rém kelt életre benne az alaktalan, tárgyaltalan szorongás. Ez az érzés énidegen volt számára, szorongásmentes állapotban nem is talált megfelelő szavakat a leírására. Ilyenkor nyugtalanság vett erőt rajta, úgy érezte, nem tud helyben maradni, rohannia kell. Ezt gyakran meg is tette, kifutott az utcára, ott bolyongott, majd rendszerint az orvosi ügyeleten kötött ki, ahol nyugtató injekciót kért.

Szorongásos rohamai azonban nemcsak az esti órákban voltak, hanem szinte az egész napot pánikállapotban töltötte. Minden feladat - a leghétköznapibb is - páni rémületet és bizonytalanságot ébresztett benne, úgy érezte, hogy képtelen megfelelni azoknak a feladatoknak, amelyekből végül is a hétköznapok összetevődnek. Szinte mániákusan mindenkitől segítséget kért, nem törődve azzal, hogy szinte mindig visszautasították.

Természetesen velem szemben is ugyanígy viselkedett. Ágált, engedelményeket kért, előbb jött, később ment, állandóan konkrét tanácsokat akart

kicsikarni belőlem - azt azonban ő nem bírta elviselni, ha anyja elárasztotta „hülye” tanácsaival. Ekkor az az érzésem támadt, hogy feltűnően infantilis. Ezenközben az órák nagy része azzal telt el, hogy valami furcsa, természetellenes hanghordozással panaszkodott arról, hogy mennyire egyedül van.

Ezzel körvonalazódott is az első indulatáttételes szituáció. Látható volt, hogy én, mint a szülei jelenek meg előtte, a sok panasz őket illeti, amiért magára hagyták. Sőt, mint ez hamarosan kiderült, apja egyenesen elküldte otthonról. Az elhagyás-motívum ismétlődött férjével kapcsolatban is, amelynek traumatikus voltát növelte, hogy D. I. terhes volt a válás idején. A terhesség és a válás egybeesése lehetett a betegség kiváltó oka. Lassan kezdett kirajzolódni előttem, hogy viselkedésével belőlem is ki akarja váltani ezt az elküldés-elhagyást. Otthonról való kényszerű távozása és válása valószínűleg ismétlődése volt egy sokkal korábbi szituációnak.

Ez az értelmezés számára is világossá tette ezeket az összefüggéseket, bár ekkor még nem tudtam eldönteni, hogy fantáziájában anyját vagy apját jelenítem-e meg? Mint ahogy egy évvel későbbi álmából kiderült, úgy érezte, hogy ebben a vonatkozásban anyja és apja egy vele szemben ellenséges egységet alkotott. D. I. kirekesztettnek érezte magát ebből a szövetségből, és képtelennek arra, hogy szüleiből szeretetet és törődést erőszakoljon ki.

Elmondta, hogy már gyermekkorában is nagyon félt az egyedülmaradástól. Amikor öt-hat éves kora táján az Úttörő Áruházban szem elől tévesztette apját a tömegben, szabályos pánikba esett. Eszébe jutott az is, hogy ellentétben a mostani gyűlölködő viszonyal közte és apja között, milyen szoros szálak fűzték őket össze kisgyerek korában. Ebben az időben apja sokkal jobban szerette őt, mint nővérét, és ezt határtalan kényeztetéssel kifejezésre is juttatta. Gyakori jelenet volt, hogy D. I. befeküdt a szülői ágyba, ahol apja nagy hancúrozásokat, birkózásokat rendezett vele. Ugyanakkor élénken emlékezett rá, hogy nem bírta elviselni, ha szüleit együtt látta az ágyban. Úgy látszik, apja elsodorható volt ebben az incesztus-viszonyban, mert emléke van róla, hogy kicsit idősebb korában apja megsimogatta a mellét. Azt hiszem, ez megfelel annak, amit Freud (1947) a *Farkasemberben* „gyengédségi túlkapásnak” nevez.

D. I. megriadt a csábítástól, ami apja részéről érte, feltehetően azért, mert felmerült benne a szadisztikusan percipiált ősjelenet képe, valamint a később tárgyalandó büntetés is, ami a coitushoz kapcsolódik. Ez is oka lehetett annak, hogy a pubertás idején elfordult apjától, magára vonva ezzel annak féltékeny dühét. D. I. azóta nem állhat meg apja előtt, aki minden adandó alkalommal lekurvázza és húszéves kora körül szabályosan elkergette otthonról.

Az ilyen aktívan és mindkét részről hevesen megélt önpápis szerelem azonban nem kevésbé erős vágyat szült D. L-ben, hogy anyját eltávolítsa a színről, hogy anyja haljon meg. Ennek a vágnak a meglétére abból lehet következtetni, hogy gyakran pánikba esve kereste anyját, ha az nem volt otthon, amikor ő hazaért az iskolából. Azt képzelte ilyenkor, hogy anyjának valami baja esett. Apjával kapcsolatban soha nem érezte ezt a páni aggodalmat.

A szeparációs szorongást és az ősjelenet-fantáziát most már nyíltan összekapcsoló álmát évvel később álmodta. Ám jellemző módon az óra anyagát ekkor is nagyrészt a magányosságáról való panaszkodás töltötte ki, majd

látszólag oda nem illően elmondta, hogy álmában anyja és apja szinte egy személyként üldözték, szorongatták, lidércnyomásként nehezdedtek rá. Olyan volt az egész, mintha egy polip a szívókarjaival rátekeredett volna és agyon-szorítaná. Amint azt Székács (1991) idevágó cikkében olvashatjuk, a lidércnyomásban az ösjelenet okozta szorongás fejeződik ki, arra pedig, hogy a polip a sok karjával a koituszban összefonódott szülőket jelképezi, mitológiai párhuzamok is adódnak (Kerényi, 1977; Graves, 1970). Ennél az álomnál vált értelmezhetővé, hogy D. I. esetében - legalábbis részben - a szeparációs szorongás tartalma az ösjelenet-fantázia, amelyben a szülők egy vele szembenálló agresszív-ellenséges egységet alkotnak, amelyen ő kívül reked, magára marad.

A szorongás struktúrájának ilyen mélységben való feltárása azonban csak részleges eredményre vezetett, amennyiben csökkentek ugyan a szorongásos rohamok, de nem tűntek el. Tovább kellett tehát folytatni a vizsgálódást D. I. többi tünetével kapcsolatban is.

A fonalat talán D. I. nőgyógyászati betegségének vizsgálatánál vegyük fel. D. I. ezt a problémakört függetlennek tartotta szorongásos állapotaitól és meg volt győződve róla, hogy igazi szomatikus betegsége van. Azonban már a tünet első jelentkezésének körülményei is nagyon jellemzőek pszichopatológiai szempontból.

D. I.-nek rögtön az első koitusz után makacs, kellemetlen viszketést okozó fluorja támadt. Nőgyógyászhoz fordult, a kezelések azonban akkor is, azóta is eredménytelenek maradtak. Minden koitusz után újratekődött vagy felerősödött a fluor és dacolt az egyre bonyolultabb és drágább kezelésekkkel.

Erről a kérdésről beszélgetve D. I.-vel természetesen szóba került maga a koitusz is. D. I. sokáig különös kettősséggel kezelte ezt a kérdést. Minden, amit erről mondott, tulajdonképpen negatívum volt, ennek ellenére soha nem mulasztotta el hozzátenni, hogy számára a koitusz milyen csodálatos dolog.

Először is kiderült, hogy fél a koitusztól, mert az számára majdnem mindig fájdalommal jár. Ha partnere nem szánt elég időt az előjátékra - néha órák - és nem volt elég kedves, gyöngéd és figyelmes, akkor D. I.-nek olyan mérvű vaginizmusa támadt, hogy emiatt többször meg is hiúsult a koitusz. Talán nem meglepő ezek után, hogy D. I. soha nem jutott el az orgazmusig a koitusz során. Illetve, eddig két alkalommal volt orgazmusélménye, szexuális szituációban, mindkét esetben jellemző körülmények között.

Egyik alkalommal koituszra nem is került sor, mert férje olyan kedves és figyelmes volt hozzá és olyan sokáig volt türelme őt simogatni, hogy orgazmusa támadt közben. Másik alkalommal pedig összeeszeszték valamin, volt férje félig tréfásan, félig komolyan megverte, majd az ezt követő koitusz D. I. számára meglepően jól sikerült. Az eset mögött számomra felsejlettek az apával folytatott szexuális játékok, amit az értelmezés során D. I. el is fogadott.

Ugyanígyen kettősség uralkodott benne a nőgyógyászokkal kapcsolatban is. Annak ellenére, hogy objektíve erre semmi oka nem volt - hiszen a kezelések rendre eredménytelenek voltak -, éppen aktuális nőgyógyászat mértéktelenül isteníttette. A nőgyógyász csalhatatlan, szava pedig szentírás volt D. I. számára.

Ez az állapot akkor kezdett kimozdulni a holtpontról, amikor D. I. elmesélte azt az éber fantáziáját, amely minden nőgyógyászati vizsgálat alkalmával

felmerült benne. Ez pedig az volt, hogy az orvosi rendelőről neki mindig a koncentrációs táborok jutottak az eszébe. Ezekben a táborokban a náci orvosok kísérleteket hajtottak végre nőknön, érzéstelenítés nélkül gyermekeket vágtak ki a terhes asszonyokból és feldarabolták azokat. E mögött a makacsul ismétlődő fantázia mögött a koituszhoz kapcsolódó roncsolási fantáziát fedeztem fel - különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a nőgyógyászati vizsgálat-szituáció koitusszal ekvivalens - sokszor mindkét résztvevő számára. Egy mélyebb rétegben pedig felsejlik a *body-distraktion* fantázia is (Klein, 1975).

Mivel D. I. ugyanazt a pszichés pressziót alkalmazta a nőgyógyásznál is, mint amit nálam, végül a nőgyógyász úgy nyilatkozott, hogy ha ez az utolsó konzervatív kezelés sem vezet eredményre, akkor operációra kerül a sor és D. I. méhét eltávolítják, mert ez az elválkozás elrákosodhat. D. I. a saját maga által kikényszerített döntést fátumként fogadta, nekem mint eldöntött tényt exponálta. Úgy nyilatkozott, hogy nagyon fél ugyan az operációtól, mert lehet, hogy nem ébred fel az altatásból, de alá kell vetnie magát a műtétnek, mert ezt még az anyja is helyeselte, mondván, hogy akkor legalább D. I.-nek nem lesz gondja többé a védekezésre. Azt is érvként hozta fel, hogy szülni úgymen akar többé, mert hiszen a gyermekszülés és -nevelés számára még soha nem hozott egyetlen örömteli percet sem, csak szorongást, hogy rosszul csinál valamit, elégedetlenséget és dühöt amiatt, hogy a gyerek leköti őt.

Az értelmezést az utolsó mozzanatnál kezdtem, mivel D. I. saját maga mondta, hogy furcsának és természetellenesnek érzi gyermekével szembeni érzéseit, és nem tudja, miért nincsenek neki is olyan anyai érzelmei, mint a többi nőnek. Ezt az érzelmi állapotát arra vezettem vissza, hogy fantáziájában a gyermeke tulajdonképpen a rajta végrehajtott roncsolás eredménye és bizonyítéka. Innen kiindulva fokról fokra rá lehetett világítani az egész rendszer patológiás voltára. Azonosítani lehetett a nőgyógyászt a náci orvossal, aki a műtét során - a fantáziája szintjén - ugyanazt a roncsolást hajtaná végre rajta, mint amit amazok végrehajtottak áldozataikon. Ez egyúttal mazochisztikus kielégülést is jelentene D. I. számára. A műtét következtében elvesztené női mivoltát és fixálódna az önálló gyermek státusában, amelyben lévőknek akkor érezte magát.

Ez az értelmezés hozta meg azután a terápia addigi leglátványosabb eredményét, 2-3 hónap múlva ugyanis D. I. bejelentette, hogy a nőgyógyász legnagyobb csodálkozására az ersio nyomtalanul eltűnt a méhszájról és megszűnt az addig oly makacs fluor is. A fluor nem is tért vissza többé, annak ellenére sem, hogy azóta is előfordultak fájdalmat okozó koituszok D. I. életében.

A koncentrációs tábor mozzanatnál folytatnám, mivel innen egy másik szálon elindulva újabb problémakörre derül fény. Az orvostól való félelem és az a fantázia, hogy az orvos valami gonosz varázsló, eléggé általános jelenség. Viszont az, hogy D. I. ezt a fantáziát a koncentrációs táborokkal kapcsolta össze, már egyéni asszociáció, ami zsidó mivoltával függ össze.

Kisgyermek korából zavaros és öbenne igen nagy félelmet keltő emlékei vannak arról, hogy szülei mit meséltek a zsidóüldözésekről. Apja munkaszolgálatos volt, anyja pedig a gettóban élte át azokat az időket. Ezekről az emlékeikről a felnőttek suttogva, egymás között beszéltek, mintha valami titkuk lenne, amit el kell rejtetni a gyermekek elől.

Annyit tudott, hogy apja védekezésül az ütlegek ellen valamiféle puha rongyokkal tömte ki a sapkáját. Évekkel később D. I. valahol a szekrények mélyén megtalált egy csomagot, amelyben valami kis állatok bundái voltak, s amelyet tudomása szerint apja a munkaszolgálatból hozott haza. Ez a lelet iszonyattal töltötte el, mert nem tudta eldönteni, vajon nem apja ölte-e meg azokat a kis állatokat, hogy megszerezze a bundájukat. Mivel szülei a történeteket titokként kezelték, kérdezősködni nem mert.

Anyját élénken látta maga előtt, amint térden állva könyörög, karján akkor még csecsemőkorú testvérével, egy fiatal német katonának, hogy engedje ki a gettóból, de az durván ellöki és kineveti. Mivel D. I. a háború után született, csak anyja elbeszélése nyomán alakulhatott ki benne ez a hallucinatoros élmény. A jéghegyből még annyi látszik, hogy apja nem hajlandó csíkos fürdőköpenyt felvenni, anyja pedig minden problémára ugyanazzal a pánikkal reagál, mint ő maga. A többit homály borítja, amely a szülők rettegéséből szövődött.

A háború után az életben maradt zsidó lakosság általános reakciója volt, hogy a történetekre elfojtással válaszolt. Az a félelem, amely a szülőkben még tudatos volt és konkrét tárggyal rendelkezett, gyermekeikben a tisztázatlanság, az eltitkolás és bizonytalanság miatt tárgyaltalan és tudattalan szorongássá változott.

D. I. tisztán emlékezett rá, hogy milyen félelemmel és bizonytalansággal töltötte el, amikor észlelte, hogy szülei, akiktől ő gyermeki mivoltában teljesen függött, mennyire félnek valamitől. Úgy tűnt neki, hogy ezt az iszonyú büntetést csak valami még iszonyúbb bűnért kaphatták. A tudásában lévő hézagokat pedig gyermeki fantáziával töltötte ki. Az idevonatkozó anyag analízise során derült ki, hogy a zsidóüldözést szexuális fantáziákkal kapcsolta össze, és ezekben a fantáziákban apja mint agresszor jelent meg. Az apa éppen ezért a fantáziált bűnért, az incest csábításért kapta büntetésül az üldöztetést. Az élmény, hogy apja fél valamitől, bizonyossá tette számára, hogy apja igenis bűnös. Ez a megerősítés hozzájárult a tudattalan fantáziák elmélyüléséhez, hiszen a nagyon is valóságos büntetés igazolta a fantáziált bűn valódiságát.

Szeparációs szorongásának hevessége is érthetőbbé válik ezáltal, hiszen nem remélhet védelmet és biztonságot olyan szülőktől, akik maguk is félnek és kiszolgáltatottak.

A fenti következtetéseket egy minden mozzanatában jellemző körülmények között elmondott álma szolgáltatta. Ekkor egyhónapos szabadságom után először jött órára. Mint elpanaszolta, az egész hónapot végigszorongta, három nappal visszaérkezésem előtt azonban a szorongások mintegy varázsütésre elmúltak.

Az összefüggést ő maga is észrevette, majd elmondta a következő kétrészes álmot: apja követte őt az utcán, rendkívül kellemetlen, kínos szituáció volt, mert apja megjegyzéseket tett rá, szidta, molesztálta, D. I. pedig nem tudta lerázni őt, bármennyire szerette volna is. Az álom második felében pedig huligánok kergették és meg akarták erőszakolni. Bemenekült előlük egy szobába, amely egy hideg, piszkos, málló vakolatú helyiség volt. Itt rádöbent, hogy csapdába esett, mert a szobának csak egy kijárata volt és ez előtt az ajtó előtt ott voltak a huligánok. Ekkor valahonnan egy asszony jött a szobába, kézen fogta őt és biztonságos helyre vezette.

A huligánok a háborús filmekben látott német katonákat juttatták az eszébe, a rideg szobáról pedig egyenesen a koncentrációs táborokra és gázkamrákra asszociált. Ekkor mesélte el fent említett emlékeit, s azt, hogy ezekről a kérdésekről kérdezni soha nem mert, hiszen félelme és rossz előérzete megbénította.

Apja szerepe az eseményekben tisztázatlan volt előtte: egyrészt nagynak és erősnek látta őt, mert túlélte ezeket a szörnyűségeket, másrészt azonban bizonytalanságot és szorongást szült benne, hogy az ő erős és ügyes apjával ilyen dolgok mégis megeshettek. Az értelmezés egy régebbi és egy újabb elemet tartalmazott. A nemi erőszak, vagyis a szadisztikus koitusz és a zsidóüldözést kifejező koncentrációs tábor egységbe ötvöződését már tárgyaltuk a nőgyógyász-témakör kapcsán. Az új elemet az jelentette, hogy ebben az álomban az apa jelent meg mint agresszor, bár az álommunka következtében az alkotóelemek szétváltak. Az álom utolsó mozzanata pedig világosan utal az én szerepemre, aki mint szabadító jelenek meg, amikor egyhónapos szünet után végre hazajövök.

Ennek a szorongásnak a továbbvitele a következő generációra tanulmányozható, ha feltárjuk D. L-nek gyermekéhez való viszonyát. A kislány túlságosan jó, csendes gyerek, akinek viselkedéséből és szavaiból kiderül, hogy megörökölte anyja szorongásait. Almai kísértetiesen hasonlítanak D. I. szorongásos álmaira, azt álmodta például, hogy bezárták egy toronyba és nem tud onnan kijönni. Kisebb korában egyáltalán nem lehetett egyedül hagyni, már attól is hisztérikus sikoltozásban tört ki, ha anyja úgymond „játékból” elbújt előle a lakásban. Azt panaszolja, hogy anyja nem szereti őt, nem törődik vele. Több alkalommal fenyegetőzött, hogy öngyilkos lesz, és kétszer - igaz gyermeki módon - meg is kísérelte azt.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy D. I. betegségének alapja a szeparációs szorongással kapcsolatos igen korai sérülés. Ez a sérülés az ő esetében nemcsak habituális okra, egyéni pszichotraumára vezethető vissza, hanem a huszadik századi zsidósorsnak szülein keresztül reá való vetülésére is.

## IRODALOM

- BERGMAN, M. S.-JUCOVY M. E., 1983. The Experience of Survivor-Parents. In: *Generations of the Holocaust*. New York: Basic Books.
- BETTELHEIM, BRUNO, 1987. Egyéni és tömegviselkedés szélsőséges helyzetekben. In: *A végső határ*. Budapest: Európa Kiadó.
- FREUD, SIGMUND, 1947. Aus der Geschichte einer infantile Neurose. *GW.* 12. 29-157.
- GRAVES, ROBERT, 1970. *A görög mítoszok*. Budapest: Európa Kiadó.
- KERÉNYI KÁROLY, 1977. *Görög mitológia*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- KESTENBERG, JUDITH, 1972. Psychoanalytic Contributions to the Problem of Children of Survivors from Nazi Persecution. *Israel Annals of Psychiatry and Related Disciplines*. 10.
- KLEIN, MELANIE, 1975. *Envy and Gratitude*. London: Hogart Press.
- KRYSTAL, H., 1968. *Massive Psychic Trauma*. New York: *International Universities Press*.
- SZÉKÁCS ISTVÁN, 1991. *Pszichoanalízis és természettudomány*. Budapest: Párbeszéd Kiadó.



SZILÁGYI J.-CSERNE I.-PETŐ K.-SZŐKE Gy., 1992. A második és a harmadik generáció.  
(Holocaust túlélők és gyermekeik.) *Psychiatria Hungarica*. VII.2.

VIRÁG TERÉZ, 1987. Elaboration of Trauma in the Pschotherapy of an 8 Years' Old Boy.  
Esetbemutató a Trauma feldolgozása gyermek- és felnőttanalízisben c. konferencián.  
Budapest.